

VÝKLAD VĚCNÝ A VÝKLAD SLOV MĚNĚ JASNÝCH
(Jde většinou o slova slovenská a slovakismy; ojedinělá slova česká
označují zkratkou č.)

Str.

- 8: *p. Rimavský* – Janko Rimavský (vlast. jménem Ján Francisci, 1822–1905), slovenský politik a publicista, v mládí horlivý sběratel slovenských pohádek. První část nasbíraných pohádek vydal pod názvem Slovenske povesti roku 1845; jich právě užila Božena Němcová ve svých Slovenských pohádkách a pověstech; *Samuel Reusz* – (1773–1852) evangelický farář ve Velké Revúci, zakladatel velkého rodinného sborníku sloven. pohádek, jež dále rozmnožovali jeho čtyři synové a jejich přátelé (viz také Doslov v II. dílu Slovenských pohádek a pověstí);
- 9: *vďačne* – rád; *pozri* – podívej se; *tie znaky sa mi nĕpáča* – ta znamená se mi nelíbí; *nach* – slov. nářeč., necht, at; *keď* – když;
- 10: *tej páru nĕbudĕ* – nikdo se jí nevyrovná; *veď* – vždyť; *spýtat sa* – zeptati se; *ty tu ťažko nabudneš* – těžko tu budeš moci dlouho zůstat; *koryto* – necky; *tuho* – tuze;
- 11: *bračok* – bratříčku, příteli, kamaráde; *dačo* – něco; *ažda* – snad, možná; *vydúchat* – vyfoukat; *to sa ti len tak vidí* – to se ti jenom tak zdá; *duchota* – dech, pach lidský; *zburtat* – vzbouřit, pobouřit; *kade* – kudy; *upravít* – dáti radu, návod, instrukci, také: poslat, ukázat cestu;
- 12: *ustávat sa* – unavovat se, namáhat se;
- 13: *veľa ľudí* – mnoho lidí; *najkrajšia* – nejkrásnější; *prelakne sa* – ulekne se, poleká se; *nĕobzri* – neohlédni;
- 14: *rozhútat* – zde asi: vyložit, vysvětlit; *zabudnul som* – zapomněl jsem;
- 15: *behá po hore* – běhá po lese; *striekt* – číhat na...;
- 16: *aby ťa nĕzazrela* – neviděla, nespátřila; *drvit* – drtit, rozbíjet;
- 17: *nĕvoľa* – tíseň, nehoda; *čaká* – čeká; *pošle poňho koč* – pošle pro něj kočár; *sadne* – sedne; *priepast* – propast; *na márne kúsky* – na drobné kousky; *zmárniť* – zničit, usmrtit; *dotrieskat* – dotřískat, potlouci, rozbít; *kto prerečie* – kdo prořekne, prozradí; *svetlica* – světlice;
- 18: *mladoženka* – novomanželka;
- 19: *zuby mu tříply* – trnuly; *naveky* – stále, ustavičně;
- 20: *usiluj sa a statočne spravuj* – snaž se a řádně, poctivě jedne; *všetko strovíme* – všechno spotřebujem; *měřice* – č., stará míra na obilí, něco více než půl hektolitrů;

- 21: *zviest sa* – povést, podařit se; *príhovárať sa* – promlouvat k někomu, oslovovat někoho;
- 22: *velmi se ľúbili* – milovali; *něborák* – ubožák, chudák; *naskutku* – hned, na místě; *sjí* – č., sní; *dokonany* – dnes: *ukonany*, t. j. zemdlený, unavený; *celkom* – docela, úplně;
- 23: *sem ju vystanou* – vydej, dej; *něvolnica* – ubožačka; *viac* – více; *vraj* – prý; *lala* – hle;
- 24: *poľkáť* – postříkat; *obrátili sa na kačice* – změnili se v kachny;
- 26: *durnút* – slov. zastar., dnes: *durknút*, zavazit, ťuknout; *po pety* – po paty; *každý se naň čudoval* – na něj hleděl, čuměl; ve významu „divil se mu“, jež uvádí Němcová, má vazbu s 3. pádem: *čudoval sa mu*; *medovec* – medový koláč;
- 27: *zkaďe* – odkud; *koď* – slov. nářeč., *keď*, když; *pozřela dnu* – podívala se dovnitř;
- 28: *jednú* – sloven. *raz*, jednou; *křížne, křížové cesty* – křížovátka; *do jari* – do jara;
- 29: *dokud něbuděš* – slov. správ.: *kým*; *dala se prehovorit* – přemluvit, dala si říci; *přišla do polohu* – do jiného stavu, do kouta, slehla; *zarehoce* – zarehtá, zasměje se;
- 30: *jak si mrtvých driapal* – jak jsi mrtvé trhal na kusy;
- 31: *od divu podiet* – údivem podít; *vydojčit* – odkojit;
- 32: *vo vašej starosti* – ve vašem stáří; *přistali na to* – přistoupili na to, svolili; *zkaďekoľvek* – odkudkoli, odkudsi; *bračekouci* – kamarádi, přátelé; *závoz* – úvoz; *něvoľa ho metala* – aby jím padoucnice uhodila (dosl.), hrom do něho;
- 33: *bystudadě* – (ponecháváme tvrdý tvar místo dnes běžného *bystu*) zaklínací formule, asi: přísámbohu; *teraz nám plácu* – a nyní nám plat; *na tomto pristaněm* – s tím souhlasím, s tím se spokojím; *ako stě vřaveli* – jak jste pravili, řekli; *o to sa startě* – starejte; *šůľkat* – válet, žmolit;
- 34: *načat* – načítí, začít; *trebárs* – třebas, i když; *korec* – č., míra obilí, téměř hektolitr; *hotujtě diely* – připravujte podíly; *dávno sa tie hotovie* – dávno jsou (ty) hotové; *sypáreň* – sýpka; *puožička* – půjčka;
- 35: *dupajčit* – dupati;
- 36: *tri dcéry skapaly* – tři dcery zmizely, ztratily se; *mesto* – slov. nářeč., místo; jinde toto slovo znamená město; *utratit* – ztratit, pozbýt; *povraz* – provaz, lano; *puďme* – slov. nářeč., pojďme;
- 37: *Loktibrada* – ve slovenských pohádkách bývá to postava mužská, čarodějník, jen u Němcové je to ježibaba; *těbe ju horúcu dopusta*

- zjem – tobě ji horkou až do dna sním; *nátoň* – špalek, na kterém se seká dříví; *pluhák* – špína chlap, chlap k ničemu; *chudtěže* – slov. nářeč., chodte, jděte; *klepec* – past;
- 38: *kruch* – (ulomený) kus;
- 39: *aknáhle* – jakmile, když, až; *nach so mnou si zaje* – necht se se mnou nají;
- 40: *humno* – mlat, kde se mlátí obilí; *pokiaľ* – dokud; *odprevadit* – doprovodit; *tu nič něnabuděš* – tvůj pobyt tu není nic platný, pobýváš tu nadarmo;
- 41: *chcem sa s ním poshovarat* – chci si s ním pohovořit;
- 42: *muoj život ti je na vuolu* – dělej se mnou, co chceš; *ako sa koly do stromou zabijajú* – jak se kolíky do stromů zatloukají; *hotuj sa* – připravuj se;
- 43: *zapáchl ho* – ucítil ho; *potom sa opáčime* – potom jeden druhého zkusíme;
- 44: *pokiaľ ho zo sveta nězněsiem* – dokud ho ze světa neodstráním, nesprovedím se světa;
- 45: *blčat* – planout, šlehat;
- 46: *slúbeněc* – snoubenec; *nebyl do stříbrného zámku síci* – nehodil se do stříbrného zámku;
- 47: *rozjašený* – divoký, rozohněný; *jaknáhle* – jakmile, když;
- 48: *v čom je vec* – oč jde; *ak ním pošibněm zem* – když jím šlehnou o zem;
- 49: *vykolčovat* – vykopat, vydobýt pařezy; *určitá práce* – určená; *vinná loza* – vinná réva; *vypáčit* – vypátrat;
- 50: *nieto na něj pochyby* – není na ní chyby (tvar pochyby vznikl kontaminací slov poskvrnny a chyby); *dudrat* – bručet, reptat; *něpadly by ti dobre* – nechutnaly by ti;
- 51: *hotou sa* – priprav(uj) se; *aby ich paromova strela* – aby do nich hrom uhodil a pod.; *parom* – hrom, čert a pod.; *truľo* – hlupák;
- 52: *kdě sa tí* – kde ti jsou; *trúp* – troup, hlupák; *bodaj ich porantalo* – aby je mrtvice ranila, aby do nich hrom a pod.;
- 53: *jak si vystupuje* – jak si vykračuje; *dľa vuole* – podle chuti;
- 54: *bozkat* – líbat;
- 55: *poslal po rybáře* – pro rybáře;
- 57: *čo mu hor koncom vlasy vstávat budú* – že se mu budou vlasy ježit;
- 58: *nědbám* – pro mne za mne, budiž, třeba; *naručit* – poručit, přikázat;
- 59: *pripinok* – zde: přídavek, nádavek; *hniedzit sa* – vrtět se; *dopajedil ma* – dozlobil mne; *hoľa* – holý nebo jen travou a klečí porostlý vrchol hory nebo horský hřbet;

- 60: *idě mu za vuolou* – vyhovuje mu, plní jeho přání; *ve vodě zamorena* – ponořena; *že si na to prišla* – že ses dostala do této situace; *prečo* – proč;
- 61: *nik je nie vstave* – nikdo není s to; *vymenit* – vykoupit; *ja rád ošánujem pre teba i život svoj* – i podle výkladu autorčina věta nedává smysl, správně má být: *obetújem, oferujem* nebo *oželiem*; *ja mám dúfania* – neobratné lidové vyjádření: doufám; *trpezlivo* – trpělivě; *chytia sa do teba* – pustí, dají se do tebe;
- 62: *zaskakovat* – zde: dorážet; *oveľa slobodnějšia* – mnohem svobodnější;
- 63: *až do mraku* – do soumraku;
- 64: *hrmavica* – hřímání, bouřka; *pomastil se* – pomazal se mastí;
- 65: *ohníka naklást* – udělat oheň; *poobzerat* – poohlédnout, rozhlédnout;
- 66: *smútit sa* – truchlit, rmoutit se;
- 67: *prосто* – přímo, rovnou; *pospolu* – východoslov., hned; *obdělač* – slov. nářeč., opodál; *porobené stupně* – udělané;
- 68: *zvěřina se ustanovila* – zvěř se dostavila, přišla;
- 69: *chýr* – pověst, zvěst, zpráva; *odšikovat* – dopravit;
- 70: *roztvorit* – rozevřít;
- 71: *ponúkat* – pobízet; *ja som na to nie súci* – já se na to nehodím, já to nedovedu;
- 73: *dakedy* – někdy, kdysi, zde: kdy; *lahko sa i pomínút muože* – snadno může i zemřít;
- 74: *tiež to som chyroval* – slyšel, zvěděl; správně: *o tom som chyroval*, vazba se 4. pádem je neobvyklá; *půjde po ni* – pro ni;
- 76: *vypočúvat* – vyslechnout; *nach sa na kameň obráti* – nechť se změní v kámen, nechť zkamení;
- 77: *byla by mu o málo vüle odpadla* – byl by málem ztratil chuť; *nepodíval se Mahuleneň jen na nohy* – nepodíval se než na nohy, podíval se jen na nohy;
- 79: *kvapka* – kapka; *počuj* – poslyš;
- 80: *žeravý* – řeřavý, žhavý;
- 81: *vlkolak* – vlkodlak, podle lidové víry člověk, který se může proměnit ve vlka, nebo též upír; *dříví kálat* – rubat, sekát, štípat;
- 82: *hanblivá* – stydlivá;
- 84: *rozdrapit* – roztrhnout, roztrhat; *keď vuolu máš* – máš-li chuť, chceš-li; *pod' za mňa* – staň se mou ženou; *dala se nahovorit* – přemluvit;
- 85: *žal ho zašel* – přepadl, uchvátil; *nevolná matka* – ubohá;

- 86: *barz, bardzo* – správně: *bars* (na Oravě, v Liptově, v Gemeru, na východním Slovensku), *bardzo* je tvar polský; *prípoviedka* – pořekadlo, přísloví, rozprávka, příběh;
- 89: *zavela by som neďal, keby* – dal bych za to mnoho, kdyby; *vykročil zpozeď druhých* – ze středu ostatních; *natrčili uši* – nastavili; *za mojho malička* – když jsem byl ještě malý;
- 90: *rezký* – čilý, křepký; *dostriehnem* – dohlídám, uhlídám; *navidom očima* – slov. lid.: vůčihledě; *leja* – liják;
- 91: *o jablkách ani znaku* – po jablkách ani stopy; *srdce mu odpadlo* – ztratil odvalu, ustrnul; *paloš* – palaš, těžký jezdecký meč; *dozrú – dozrají*;
- 92: *klzký* – kluzký;
- 93: *strblietat (sa)* – třpytiti se, zde asi: chvěti se, jásati; *ponáhlel se* – spěchal;
- 94: *vytrovili se* – všechno spotřebovali; *proto se tak pěkně přihovořila* – proto je tak pěkně oslovila, proto k nim tak pěkně promluvila; *na všetko pozorovala* – dávala pozor;
- 95: *keď zazreš* – když uvidíš; *tuho zaspal* – tvrdě usnul; *naničhodný* – ničemný;
- 96: *stojí mu na zradě* – zrazuje ho; *rudné cesty* – neschůdné, jaké vedly k rudným dolům; *neškrečte* – nekřičte; *korbáčikom plesne* – karabáčem (bičíkem) práskne, švihne;
- 97: *zarevali* – zařvali;
- 98: *chlapec na to išol* – přistoupil na to, souhlasil s tím;
- 99: *strapák* – rozcuchanec, sprostý, ošklivý člověk;
- 101: *srieň* – jíní; *zamoren v myšlenkách* – ponořen, pohroužen v myšlenkách;
- 102: *schytili sa na krídla* – vylétli, vznesli se;
- 107: *vyznojenuo čelo* – zpocené čelo;
- 108: *nadložíš ruky* – nadzdvihneš, nastavíš ruce;
- 109: *zádrapka* – škrábnutí, rýha, kde by bylo možno se zachytit; *po psotě sebral se* – s bídou, stěží, sotva se sebral;
- 110: *prihotovit* – připravit;
- 113: *žeby som ja nosila* – abych nosila;
- 114: *špata* – ohava, ohyzda;
- 117: *v červenej čiapočke* – v červené čepičce;
- 118: *něboráček* – chudáček, chudinka; *kolíska* – kolébka;
- 119: *napadla ho vůle přezvědět* – dostal chuť, zatoužil přezvědět; *hurtovat* – č., lomozit; *biedit sa* – nuzovat, žít v bídě, nouzi; *vari* – snad; *ačak* – však, vždyť;

- 120: *harcovat* – č., pobíhat, prohánět se;
- 121: *zasmútené čelo* – zarmoucené, zakaboněné; *odobrat sa od dobrodincou* – rozloučit se s dobrodinci;
- 122: *hládkal je* – hladil;
- 127: *pokým* – pokud, dokud; *križla* – plochý kámen; *vodu múti* – vodu kalí;
- 129: *dostala huby* – č. lid., byla vyplísněna;
- 130: *kliata* – klení, lání;
- 131: *tátoš* – ohnivý pohádkový kůň;
- 132: *sotit* – strčit; *strapatý* – šeredný, ošklivý; *nětvora* – netvor (nětvora vzniklo kontaminací slov netvor a potvora);
- 133: *oblok* – okno;
- 136: *prsk* – č., otvor pece, který se zpravidla zavírá dvířky; *brieždit sa* – rozednívat se, svítat;
- 138: *pašalik* – turecké území spravované pašou, zde omylem místo paša, t. j. vysoký turecký hodnostář, vojenský náčelník;
- 139: *furajtier* – (z něm. Vorreiter) předák (na koni), přední jezdec;
- 140: *majer* – dvůr, velký statek;
- 142: *nuocka* – nocleh;
- 143: *na kolkách* – na kolících; *čtvrtce* – č., míra sypaných plodin, čtvrt větele, téměř osm litrů;
- 144: *vlasý mu dupkem vstaly* – zježily se; *čapnúť* – udeřit, bouchnout; *modlitebník* – modlicí knížky;
- 147: *krajina* – země; *někonaj sa ďalej* – nenamáhej se, nechod' dále;
- 148: *zadrhni* – zardus, zaškrť; *pluhaustvo* – hnus, ohavnost, ničemnost; *chytro* – rychle;
- 149: *vryznúť* – vběhnout; *strmý krok* – rázný, rychlý krok;
- 150: *potknúť sa* – klopýtnout, zakopnout; *chce-li se do něho zadržat* – zde: pustit, dát se do něho; *vstoupil mu do poctivosti* – urazil jeho důstojnost, vážnost, úctu;
- 152: *letorostě* – ratolesti, větve; *něskús trhat* – zastar., *něskúšaj, nepřokúšaj sa, něsprobuj*; *znevidělo se sluhovi* – znelíbilo se; *adaj* – snad, možná;
- 153: *svojich zatou* – svých zetů; *veď by to nebolo s kostolným riadom* – vždyť by to nebylo v pořádku;
- 154: *či sa okolo koní rozumietě?* – rozumíte koním?
- 156: *kraje květem zajarabely* – zpestřily se květy;
- 158: *gazdoustvo* – hospodářství, statek;
- 159: *udriet* – udeřit, uhodit; *pochaba* – potrhlý člověk, ztřeštěnec, blázen;

- 161: *pes Dunaj zavracuje ovce* – obrací, shání ovce dohromady;
- 162: *koniar* – pasák koní; *paša* – pastva; *uretovat* – zachránit;
- 164: *ošerpán* – (počeštěná podoba sloven. *ošarpaný*) oškubaný, otrhaný;
- 165: *kolkokolvek ráz ho prestreš* – kdykoli, kolikrát jej prostřeš;
- 166: *princa* – č. zastar., princezna; *priezor* – průhled, vyhlídka;
- 168: *děvojský* – panenský;
- 169: *hamižně* – falešně, záludně, zákeřně; *čiže by vám pristalo* – slušelo by vám;
- 170: *čuť těbe* – jen se podívej; *nikto ma něvie preložit* – nikdo mě nedovede přeložit, obrátit; *chrásta* – č., prašivina, strupy;
- 172: *trlice* – trdlice, nástroj, na kterém se tře len nebo konopí;
- 173: *kňahně* – kněžna;
- 174: *zapodievat* – zaměstnávat se, zabývat;
- 176: *plúšť* – plískanice; *líšť* – špína; *veď som ja schodila* – slov. zastar., pochodila; *okúněla se* – okouněla, lelkovala;
- 178: *zrádca* – padoucnice, dnes: *zrádnik*; *naostatok* – nakonec;
- 180: *za kúštok pálenky* – trochu kořalky; *loptoš* – povaleč, zloděj, darebák, viz také poznámku 19;
- 184: *tropili caparty* – č., rámus a mrzutosti;
- 185: *trebárs by mi to ak tažko padlo* – i kdyby se mi to zdálo těžké;
- 186: *lebo si sa dokonal* – dnes: *ukonal*, neboť ses velmi unavil; *v hlavě mu iskala* – vískala, hrabala, přebírala;
- 187: *popri tom potoku* – podél toho potoka;
- 189: *něžadlho* – zanedlouho;
- 192: *prezriet a vypáčiť* – prohlédnout a vyzkoumat; *durit sa* – plašit se;
- 194: *mače* – (počeštěná forma sloven. *mača*) kotě (vysvětlení v závorce je tedy nepřesné), viz také poznámku 21;
- 197: *statečný člověk* – řádný, pořádný, poctivý; *švandra* – otrhaná ženská; *gryňa* – pobuda; *chytro choj* – rychle jdi;
- 198: *báčik* – strýček; *posadni hor* – posedni výše;
- 201: *turanka* – turan ostrý;
- 203: *opáčiť* – obhlédnout, podívat se; *spravila kravičku* – č. lid., opatřila krmivem, ošetřila;
- 204: *když se nad svojí psotou rozťažobil* – když se nad svou bídou roztesknil; *o sedem rokou prídětě* – za sedm let přijdete;
- 205: *zunovat* – omrzet, znudit; *odpustil ho* – č. zastar., pustil ho, dovolil mu;
- 206: *má kridlo ovesenuo* – svěšené;
- 207: *naháňat* – honit, pronásledovat;

- 209: *keď si vedel černokňazníka previesť a zmárniť* – když jsi uměl černokněžníka oklamat a usmrтит;
- 210: *čariť* – správně: *čarať* (z maďarštiny), vyměňovat; *čariť* je čarovat; *načože chcete čariť* – správně: *čože chcete čarať*; *tuto na těkvicové jadrá* – správně: *tuto těkvicové jadrá*; *čary*, jed. číslo *čara* – výměna;
- 211: *nohavice* – kalhoty;
- 212: *zboj* – lup, loupež.